

IZHODIŠČA ZA PRIPRAVO STRATEGIJE ZVEZE KULTURNIH DRUŠTEV SLOVENIJE V OBDOBJU 2022-27

Uvod

V letu 2021 se je končalo obdobje, ki smo ga v Zvezi opredelili s strateškim načrtom za obdobje od leta 2016. Strategija, sprejeta v letu 2016, je imela v primerjavi s tisto za obdobje 2010- 2015 nekoliko več neposrednih akcijskih usmeritev, medtem ko so splošni cilji in usmeritve ostali približno enaki. To pomeni, da rezultate, ki smo jih ustvarili v zadnjih petih letih, zdaj lažje ocenimo.

Pri tem je potrebno vzpostaviti tudi določeno distanco. Epidemija koronavirusa, ki je zaznamovala leti 2020 in 2021, je bila za ljubiteljsko kulturo hud udarec, ki ga ni mogoče primerjati z nobenim drugim, ki se je temu področju zgodil v zadnjih nekaj desetletjih, zagotovo pa vsaj v času samostojne države. Če lahko trdimo, da je tekel razvoj ljubiteljske kulture že dolgo časa raazmeroma mirno, z majhnimi nihanji navzgor in navzdol, sta zadnji dve leti pomenili brutalno spremembo, ki je udarila kulturo v njeno najbolj pomembno točko, namreč omogočanje človeške družnosti in z njo povezanega kulturnega ustvarjanja. Epidemija je vsaj pri dejavnostih, ki potekajo kolektivno oz. v skupinah, za dve leti zelo okrnila, v mnogih primerih pa povsem onemogočila pripravo kulturnih projektov, vadbo in nastope. Nekoliko boljše so jo odnesle zvrsti, kjer je ustvarjanje bolj individualno, torej zlasti literatura, likovna dejavnost, kjer pa so skupni nastopi in razstave prav tako večinoma odpadli. Epidemije seveda v strateškem načrtu 2016-21 nismo mogli predvideti.

Vse to, še posebej skupaj z epidemijo, pa je hkrati zaostri tudi nekatere slabosti, ki smo jih sicer lahko opazovali že prej, pa nanje nismo (panično) reagirali, saj so se zdelečasne ali trenutne. Govorimo o problemu naglega staranja ustvarjalcev ljubiteljske kulture, vse bolj očitno prevladovanja žensk v tovrstnem ustvarjanju, stagnaciji množičnosti, drobljenju društev in njihovem zapisranju vase. Spremljevalec tega je vse manjša povezanost ljubiteljskih kulturnih izvajalcev, vse manjša sposobnost ustvarjanja in izvajanja skupne kulturne politike in s tem optimalnega vplivanja na družbeno okolje okrog sebe. Razreševanje teh vprašanj je sicer poglobitna naloga zvez kulturnih organizacij kot nosilcev civilnodružbene narave ljubiteljske kulturne dejavnosti; žal je šel razvoj oz. delovanje le- teh še naprej v smeri njihove nadaljnje slabitve, tudi ugašanja, in njihovega vse manjšega vpliva v razmerju do oblastvenih organov in tudi do ustanove, ki naj bi bila njihov servis in strokovna opora, namreč Javnega sklada za kulturne dejavnosti.

Če smo v strategiji 2016-2021 govorili o približno 40 aktivno delujočih zvezah kulturnih društev, se je v petih letih njihovo število skrčilo vsaj za tretjino, tako da v najboljšem primeru lahko govorimo o približno 30 delujočih zvezah. To pomeni zdaj že polovični odmik od

števila, ki ga formalno navajamo kot svoje članstvo, kjer govorimo o 59 zvezah, sorazmerno enakomerno razporejenih po vsej državi. Vzroki za ta osip so različni, vsekakor pa je eden glavnih ta, da zveze niso imele ustrezne podpore v svojih lokalnih okoljih, pri čemer so pogosto dejavno pomagala društva na njihovem območju, ki so se čutila samozadostna. Drugi vzrok, ki obstaja že od preloma stoletja, je dejstvo, da območne izpostave javnega sklada in zveze kulturnih društev pogosto niso zmogle vzpostaviti tvornega razmerja, ki bi zagotavljal optimalno delo enega in drugega subjekta, pri čemer so jim pogosto »pomagali« za kulturo pristojni lokalni oblastniki, ki so zveze kulturnih društev preprosto obšli, ker jim je bilo udobneje svoje odgovornosti prenašati na skladove uslužbenke in Skčlad sam.

Sedanje stanje tako razločno govori o: 1) bistveno manjši množičnosti ljubiteljske kulture; 2) o bistveno manjši motiviranosti mladih, da vstopajo v kulturna društva in o vse bolj neenakomerni spolni strukturi izvajalcev v kulturnih društvih; 3) o manjšem številu nastopov in drugih promocij ljubiteljske kulture in kulture nasploh vsaj v krajih, kjer ni poklicnih kulturnih ustanov; 4) o zmanjšani sposobnosti združenih ljubiteljskih kulturnih ustvarjalcev, da krojijo pomemben del kulturnega življenja v svojem okolju in imajo pri tem podporo odgovornih.

Okvirni opis pglavitnih problemov in izhodišča za njihovo reševanje

a) Vključevanje mladih

Zdi se, da je v tem hipu postal glavni problem ljubiteljske kulturne dejavnosti slabo, vsekakor pa nezadostno vključevanje mladih v kulturna društva oz. v kulturno produkcijo nasploh. Raziskava o motiviranosti mladih za delo v kulturi, ki sta jo 2021 končala dr. Simetinger in dr. Deutch, razločno govori o bistveno spremenjenem odnosu mladih, kar zadeva delo in nastopanje v kulturi. Mladih ljudi, ki se ukvarjajo s kulturnimi dejavnostmi (igranje instrumentov, literatura, likovna dejavnost, filmska dejavnost, deloma tudi zborovsko petje) pravzaprav ni manj kot nekdanj, vendar je njihova usmeritev bistveno bolj individualistična. Druženje v skupine, društva in s tem povezani nastopi motivirajo zgolj petino mladih, zaradi česar sta še posebej prizadeti nekdanji tradicionalno močni zvrsti ljubiteljstva: folklor in gledališča, ki sta hkrati tudi zahtevnejši zvrsti tovrstnega delovanja.

Reševanje problema: močnejše povezovanje z ljudmi, zadolženimi za kulturno vzgojo v izobraževalnih ustanovah, fleksibilnejše ustvarjanje produkcijskih skupin z možnostjo podpore ad-hoc skupinam, ki se začasno združijo okrog nekega projekta, omogočanje pomembnejše umetniške in organizacijske vloge šolanih mentorjev v takih povezavah.

b) Prevlada žensk, deklet v večini dejavnosti

Vse izrazitejša postaja spolna struktura ustvarjalcev ljubiteljske kulture, kjer ženske vse bolj prevladujejo, kar otežuje pripravo vsakršnih nastopov, saj je večina umetniških del (literarna, dramska dela, zborovske skladbe, filmske predloge, folklorni plesi) napisana oz. ustvarjena za enakomerno zastopanje obeh spolov. Še posebej očitna postaja ta razlika že v zgodnjih razredih osnovnih šol, od koder se kajpak nadaljuje v naslednje stopnje izobraževanja in v strukturo kulturnih društev, kjer je večasih le peščica mladih moških ustvarjalcev. Problem je kajpak vrednotni: kultura denimo tukaj izrazito izgublja proti športu, ki je s svojimi mnogimi lastnostmi odraz tekomovalnega vzorca življenja, ki ga producira kapitalistični družbeni red.

Reševanje problema: postopna preusmeritev šolske vzgoje v smeri favoriziranja manj individualističnih in bolj kolektivističnih življenjskih vrednot ter okrepitev humanističnih vsebin pouka, okrepitev kulturne vzgoje v srednjih šolah poklicne smeri,

c) Atomizacija društev in s tem ljubiteljske kulture nasploh

Čeprav se je marsikdaj zdelo, da drobljenje nekdanjih večjih društev z več sekcijami ni poseben problem, saj je za večino ljubiteljskih vrhunskih izvajalcev značilno, da delujejo na tak način, problem vendarle ni tako nepomemben. V velikih društvih se stvari med posameznimi sekcijami samodejno usklajujejo, oblikuje se neka skupna kulturna politika, ki je velikokrat hkrati tudi krajevna kulturna politika, kohezija ljubiteljskih kulturnih izvajalcev je večja, upravljanje takega društva sicer nekoliko bolj zapleteno, vendarle potrebuje višjo obliko organiziranosti, kar je dobro. Zdi se razmisleka vredno vprašanje, če ne bi asociacije ljubiteljskih kulturnih društev skupaj z odgovornimi za kulturo začele z nevsiljivimi ukrepanji za večjo koncentracijo dejavnosti v vsakem od kulturnih društev, kar bi povečalo možnost vpliva teh društev na svoje okolje in možnost samostojnega vplivanja na izvajanje kulturne politike nasploh.

d) Upadanje množičnosti ljubiteljske kulture

Epidemija koronavirusa je bistveno prizadela veliko število kulturnih društev, ki so zadnji dve leti prenehala vaditi in nastopati. Nekateri ocenjujejo, da je ta upad delovanja društev naravnost šokanten, morda celo več kot polovičen. Upati je sicer, da gre za začasen pojav, vendar izkušnje govore o veliki nevarnosti, da društvo, ki umolkne za daljše časovno obdobje, in dve leti sta zagotovo tak čas, sploh preneha delovati.

V vseh asociacijah, odgovorni za delovanje ljubiteljske kulture (torej zvezah kulturnih društev, območnih izpostavah in centrali JSKD, v občinskih službah, ki pokrivajo družbene dejavnosti) bi si morali ustrezno analizo čimprej priti na jasno, kakšno škodo je v tem smislu naredila epidemija, ter nato predlagati ukrepe za obnovitev prejšnjega stanja ali vsaj omejitev škode. Za zdaj sicer velja poudariti, da so se tako ministrstvo kot veliko občin ravnale po priporočilih, da naj ne zmanjšujejo javnih sredstev za to dejavnost in naj raje poskrbijo za ohranitev dejavnosti z merili, ki bi društvom olajšale revitalizacijo njihovega dela, vendar slika ni povsem jasna in zahteva večjo preglednost in uveljavitev ukrepov za okrepitev te dejavnosti.

e) Nezadostno sodelovanje poglobitvenih nosilcev organiziranosti ljubiteljske kulture

Nastala situacija zahteva optimalno sodelovanje vseh, ki skrbijo za ljubiteljsko kulturo. Ni mogoče nadaljevati, kot da se ne bi nič zgodilo. Prizadevanja vseh, ki so odgovorni za organiziranost ljubiteljske kulture, mora biti zdaj usmerjena v izdelavo skupne strategije, ukrepov in podpornih projektov za okrepitev množičnosti, raznovrstnosti in privlačnosti ljubiteljske kulture za prebivalce, ter njeno promocijo kot eno od življenjskih vrednot v vsakem bivalnem okolju. Še zlasti je to zahteva za subjekta, ki bi morala najtesneje sodelovati v tem procesu: za JSKD kot javno agencijo, ki realizira podporo ljubiteljski kulturi kot delu obveznega nacionalnega programa kulture, in za zveze kulturnih društev in Zvezo kulturnih društev Slovenije kot izviren glas izvajalcev, ki delujejo na tem področju. Oba deležnika bi se morala čimprej sestati in oblikovati program potrebnih ukrepov, odprav anomalij in uveljavitev pozitivnih sprememb, ki smo jih skušali zapisati zgoraj.

Na koncu navajamo še izsek o področju ljubiteljske kulture iz **Resolucije o nacionalnem programu za kulturo 2022-29**, ki je bil sprejet v februarju 2022 in določa splošne usmeritve kulturne politike na tem področju in nekatere cilje, ki naj bi bili izvedeni v tem desetletju. V operativne smislu bo doseganje splošnih ciljev podrobneje določeno z akcijskimi programi, ki bodo sprejeti na vladni ravni za krajša, srednjeročna obdobja.

Ljubiteljska kulturna dejavnost

Ta dejavnost ima pomembno vlogo v družbenih procesih, ker omogoča vsakomur, da se skladno s svojim talentom in ambicijami aktivno vključuje v kulturno ustvarjanje, zato ima v Republiki Sloveniji v primerjavi s podobnimi oblikami po svetu posebne razsežnosti in družbene funkcije ter posebno mesto v sodobnosti in zgodovini kulturnih in družbenih dogajanj. Na operativni ravni s pojmom ljubiteljstvo opredeljujemo tiste kulturne dejavnosti, ki jih neposredni izvajalci (člani pevskih zborov, orkestrrov, gledaliških in lutkovnih skupin, folklornih skupin, filmskih, plesnih in literarnih skupin, likovnikov) ne izvajajo kot svoj poklic, ampak praviloma neprofitno. Na izvedbeni ravni pa za podporo strokovnemu in mentorskemu delu delujejo tudi profesionalni ustvarjalci.

V javnem interesu sta na tem področju vsa kontinuirana, strokovno pripravljena in kakovostno izvedena kulturna ustvarjalnost in poustvarjalnost, še posebej tisti, povezani z ohranjanjem nesnovne kulturne dediščine. K temu sodijo tudi pregledi nastalih dosežkov in strokovna srečanja, izobraževanje širokega kroga ljubiteljskih in bodočih profesionalnih kulturnih ustvarjalcev ter mentorjev, društvena dejavnost, ki spodbuja zanimanje za kulturo in jo v svojem okolju krepi, mednarodno sodelovanje in povezovanje ter informatizacija in digitalizacija. V okviru tega področja sta pomembna tudi kulturno udejstvovanje pripadnic in pripadnikov ranljivih skupin v Republiki Sloveniji ter avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti, romske skupnosti, pripadnic in pripadnikov etničnih skupin v Republiki Sloveniji kakor tudi sodelovanje z organizacijami Slovencev in Slovencev v zamejstvu in po svetu ter mednarodnimi organizacijami. Poleg umetniške in kulturne funkcije je ljubiteljska kultura pomemben element socialnega vključevanja, aktivnega sodelovanja ljudi v kulturnem življenju, medgeneracijskega povezovanja, dvigovanja kompetenc posameznikov in medsektorskega povezovanja. Je tudi pomembna platforma za kulturno-umetnostno vzgojo različnih ciljnih skupin, še posebej pa za mlade in razvoj občinstev, ter omogoča široko dostopnost do kulturnih dobrin. Ljubiteljska kultura spodbuja povezovanje, sodelovanje in odkrivanje novega, krepi medsebojno zaupanje, družbeno povezanost in spoštovanje med ljudmi ter ima velik razvojni potencial, to pa vpliva na vsa področja razvoja sodobne družbe. Dvig kakovosti ljubiteljske kulturne ustvarjalnosti in povečanje dostopnosti do kulturnih dobrin je eden izmed pomembnih mehanizmov vključujoče družbe, ki v ospredje postavlja socialno kohezijo in trajnostni razvoj, pri čemer spodbuja številne kulturno-umetniške prakse in produkcije, ki jih pripravljajo skupine in posamezniki iz različnih družbenih okolij, med drugimi tudi deprivilegiranih ali marginaliziranih.

Razvojni cilji:

- Zagotavljanje ustreznih in stabilnih pogojev za izvajanje ljubiteljskih dejavnosti s sodelovanjem med državo in lokalnimi skupnostmi.
- Zagotavljanje ustrezne prostorske infrastrukture in kadrovskih virov, s čimer se pomembno krepi razvoj področja, kakovost opravljenih nalog ter zagotavlja enakomeren kulturni razvoj v enotnem slovenskem kulturnem prostoru.
- Nadgradnja sodelovanja kulturnih društev in ustvarjalcev iz Republike Slovenije s sorodnimi slovenskimi organizacijami v zamejstvu in po svetu, prenašanje obstoječih dobrih praks in znanj iz tujine ter s tem krepitev skupnega slovenskega kulturnega prostora.

- Preureditev in uskladitev organizacijske strukture ljubiteljskih dejavnosti za doseganje hitrejšega razvoja, prilagoditev hitrim družbenim spremembam in aktivnejšega sodelovanja z lokalnimi skupnostmi.
- Podpora raziskavam s področja ljubiteljske kulture in skrb za digitaliziranje kulturnih vsebin s področja ljubiteljske dejavnosti in vključitev področja v nacionalno platformo e-Kultura v okviru sredstev iz Načrta za okrevanje in odpornost.